

Kaval, bildiğimiz ilk üfleli (nefesli) sazlardan biridir. Ortak bir geçmişe sahip olduğumuzu bildiğimiz diğer Türk kavimlerinde kaval kelimesinin nereden geldiğine değinecek olursak bu konu hakkında etimolojik bir değerlendirmeye bizlere daha sağlıklı bir yol izleme fırsatını sunmuş olacaktır.

Bu çalışmalarımızı dayandıracığımız en önemli ve en eski yazılı Türkçe sözlüğümüz olan Kaşgarlı Mahmud'un eseri Divan-ü Lügati-t Türk olacaktır.

Divan-ü Lügati-t de kaval kelimesinin içi boş ve delik anlamına gelen "kav" kelimesinden türediği sanılmaktadır: kaval kemiği gibi (Gazimihal, 2001: 39).

Günümüzde Anadolu'da yaşayan halk her türlü üfleli saza çobandüdüğü dese de, bu deyim, kaval kelimesini kapsadığı gibi başka anlamlarda ifade etmektedir. Bu terimler kısaca içi oyuk yuvarlatılmış objeleri ifade etmek için kullanılmıştır. "Kabuk", "çakmak kabuğu", "kabuk", "kavlamak", "kavlak" "kovluk", "kovuk" gibi kelimelerin aynı kökten geldiği apaçık bir gerçektir (Picken,1975: 382-383). Arapçada ise "Çok konuşan, geveze, ozan" (Musiki sözlüğü:124). Bulgarcada kavalçe Sırp, Arnavut, "Kava, kabau" diye adlandırılır. Günümüz Yunancasında "kaulos" kelimesinin konuşma dilinde kullanılması karşın, eski Yunancada "aulos" kelimesinin anlamını bilmediklerinden bahis eder (Gazimihal, 2001: 39). Bu görüşün tam karşısı bir görüş Yunan dilinde Pırasa, lahana vb. anlamını taşıyan havlos ya da avlos kelimesi kökeninden türediği tezini savunur (Öztürk, 2005).

Sayıları az olsa dahi, bu tezlerin, işin erbabı olan etimologların araştırıp, tartışacakları yeni bir saha olacağı inancındayım.

Değişik Türk lehçelerinde ve Anadolu'da farklı anlam ve isimlerle de anılan kaval, Rıza YALGIN tarafından soluk çalgısı diye adlandırılıyor (Yalgin, 1977: 266). Azerbaycan Türkçesinde ve doğumuzdan ötesine "gaval, kaval, kabal" büyük def manasında kullanılır: çünkü içi boş ve kavdır (Gazimihal, 2001: 39). Bununla birlikte Azerbaycan'da nay olarak bilinen çalgı "yantüteği, çoban tüteği, şümşad" diye de anılır (Abdullayeva, 2002: 173). Başkird Türkçesi'nde oyuk şey anlamını ifade eder. Kıbrıs Tatarca'sında kavala "khoval", Çağatay Türkçesi'nde sadece çoban kavali değil, mağara ve bü-

Türk müziği tarihinde kaval alqısı

yük çuval anlamında da kullanılır. İran bölgesinde yaşayan Türkmenler tarafından da kullanılan bu kelime kesinlikle Acemce değildir (Picken, 1975: 282-283). Güney Anadolu'da yaşayan göçebe Yörük'ler "kuval" kelimesini kullanırken (Gazimihal, 2001: 7), diğer bölgelerde "gaval, kufal, kafal" kelimelerini kullanımı yöresel ağız ve lehçelerin oluşturduğu farklılıklardır. Esasen bu da "kaval" kelimesinin değişik biçimlerde kullanıldığı gerçeğini açıkça ortaya koymaktadır; Gagavuzların kullandığı kaval ise bir-biri içersine geçmiş üç parçadan oluşur, hatta günümüzde bile Bolu'da-(Kıbrısçık) kullanılmaktadır. Ayrıca Bulgaristan'daki kavallar da üç parçadan yapılarak günümüzde kullanılmaktadır. Alman Curts Sachs kavalın Türkçe asıllı olduğunu belirtmiştir (Emnalar, 1998: 82).

Kavimler göçü çağından kalma bu çalgıyı birçok tipleri arasında inceleyen Macar Denes Von Bartha, bu tür örneklerin yayılma merkezinin, Ural ile Altay arasındaki Ön Türklere ait en eski ortak uygarlık ürünü olduğunu ayrıca doğrulamıştır (Arkeologia Hunkarika: 1934, Budapest, cilt XIV).

Mahmut Ragıp Gazimihal'in "Türk Ötkü Çalgıları" adlı kitabında, Evliya Çelebi zamanında bu çalgı için aşağıda belirtilen bilgilere ulaşılmıştır.

"Seyyahımız, Osmanlı İmparatorluğunun XVII. y.y.'daki sınırları içindeki sazlardan 1.cildin sonunda ve saz adları diziminde önce şu ötküleri sıralamaktadır." (Gazimihal, 2001: 4).

Kaba zurna, cura zurna, Asafi zurna, Arabi zurna, Acemi zurna, Şehri zurna, Balaban, Nefir, Nafkari, Kaval-ı çoban, Kaba düdük, Yelli düdük, Çığırta düdük, Arabi düdük, Macar düdümü, Mehter düdümü, Mizmar düdümü, Dankiya düdümü, Tulum düdümü, Eyüp borusu, Dervişan borusu, Şişe borusu, Tranpeta Borusu, Efsesiyab Borusu, İngiliz borusu, Erganon borusu. Ve bunların her birinin başına "Kar" nispetini koyarak o çalgıları bilhassa kastetmiş.

Seyyah bu çalgıları çalan kaç kişiye rastladığını, bunların nerede ve kimler tarafından icat edilip çalındığını aktarıyor ama biz sadece kaval ailesine dahil olanları aktaracağız:

(...) **Çoban Kavali çalan:** 100 kişi. Mucidi Musa aleyhisselamdır derler. A'leminden dokuz delikli

bir sazdır.

Kaba Düdük çalan: 80 kişi. Bunu Musul'da Cafer Şah icat etmiştir. Şimşir ağacındandır.

Yelli Düdük çalan: 62 kişi. Rum (Anadolu) çobanların icadıdır. Kamıştan yan yana iki düdüktür.

Arabi Düdük çalan: 55 kişi. Bu da Nablis'te icat edilmiştir. Kudüs'te Kama Kilisesi'nde rahipler çalar.

Çağırta (çığırta) Düdük çalan: 65 kişi Üsküp'te icat Kar turna kemiğindedir.

Macar Düdümü çalan: 15 kişi. Bunu Erdil'de bir rahip icat etmiştir. İçinde şamata varlak telleri vardır.

Mehter Düdümü çalan: 35 kişi. Nasır Tosi'nin Cümle mehterler bununla talim ederler.

Mızım Düdümü çalan: 65 kişi. Riha'da İsa Divand'e'nin icadıdır. Pare pare kamıştandır.

Dankiya Düdümü çalan: 75 kişi. Trabzon Lazları icat etmiştir. Dokuz delikli bir kamıştır.

Tulum Düdümü çalan: 5 kişi Urus'ta icat edilmiştir. "Çobanları çalarlar." (Gazimihal, 2001: 4-5). Görüldüğü üzere Seyyah'ın bizlere aktarmış olduğu bu bilgiye dayanarak bugünkü Anadolu'yu kapsayan coğrafyada üfleli sazların çeşitliliği hakkında tespit ve teyit'te bulunuyor.

Kaval Ailesi İçin Kullanılan Diğer İsimler

1) Ada Düdümü:

a) Ağaçtan oyulmuş uzun kaval:(Sivas: Çepni, Gemerek)

b) Söğüt dalından yapılmış düdük: (Ankara), (Ögel, 1987: 470).

2) Çibizga: Başkird Türk kültür çevresinde boğumlu kamıştan bir tür kavala verilen isim. Bu Türk kesiminin asıl ünlü kaval veya "Kuray" adını taşır. Aneak Kazak, Kızıg gibi diğer Türk kültür çevrelerinden böyle bir tesir gelmiş olabilir (Ögel, 1987: 489).

3) Çögür: Türkiye'de genel olarak, bağlama ailesine ait saz için kullanılır. Yakın Türk kültürü çevresinde kelimenin farklı kullanışlarından kısaca söz edim.

"Çögür, batı ve doğu Türk kültür çevrelerinde ayrı anlayışlarla söylenmiştir.

Çögür, Çökür: Anadolu'da, Sinop'ta ve Malatya-Arguvan'da ağaçların çapı için söylenen bu de-